

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

התאמה בין תחום ההכשרה לתחום ההוראה של מורים – תמונת מצב

י"ג טבת תשע"ג

26 בדצמבר 2012

כתיבה: אתי וייסבלאי

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

ההכשרה שיש למורים במקצוע שאותו הם מלמדים היא אינדיקטור חשוב לאיכות כוח-האדם בהוראה, שכן ההנחה היא שככל שהמורה בקי יותר במקצוע שהוא מלמד כך סיכוייו להצליח בהוראתו טובים יותר. לבקשת הה"כ אלכס מילר נבדק במסמך שלהלן שיעור המורים המלמדים בפועל את המקצועות שאותם הוכשרו ללמד.

במסמך מוצגים נושאים אלה:

- הוראות משרד החינוך אשר לקבלת מורה להוראה במקצועות מסוימים;
- נתונים על מורים שיש להם תואר אקדמי במקצועות שהם מלמדים ועל מורים שהוסמכו ללמד את המקצועות שהם מלמדים במסגרת לימודי ההוראה. זאת על בסיס נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבוד מיוחד שערך משרד החינוך לבקשתנו. כפי שנראה להלן, בחלק מן המקצועות ושלבי החינוך, קיים פער בין הנתונים שנתקבלו ממקורות שונים בעניין זה.
- מידע על פעולות ותכניות שמקיים משרד החינוך על מנת להגדיל את מספר המורים בעלי הכשרה מתאימה להוראת המקצוע שאותו הם מלמדים.

עיקרי הממצאים המפורטים במסמך:

❖ הכשרת מורים לחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי נעשית במכללות להוראה ובבתי-הספר לחינוך באוניברסיטאות. בוגרי שני המסלולים רוכשים תואר אקדמי – במכללות להוראה לומדים לתואר B.Ed, התמקדות בתחום הוראה ובגילאים מסוימים; בבתי-הספר לחינוך באוניברסיטאות ובמסלולים להכשרת אקדמאים להוראה במכללות לומדים לקראת תעודת הוראה סטודנטים או בוגרי תואר אקדמי בדיסציפלינות שונות.

❖ תנאי הסף למורים חדשים ולקבלת רשיון הוראה בשלבי החינוך השונים מפורטים בכמה חוזרי מנכ"ל ובתקנון שירות עובדי הוראה שמפרסם משרד החינוך, ולפיהם:

○ מורים הנקלטים בחינוך היסודי נדרשים להיות בעלי תעודת הוראה המכשירה אותם להוראה בדיסציפלינה מסוימת ובגילאים ספציפיים.

○ מורים בחינוך העל-יסודי נדרשים להיות בעלי רשיון הוראה. תנאי הסף לקבלת רשיון זה הם השכלה אקדמית, פדגוגית ועברית. על מורים בכיתות י"ב להיות בעלי תואר שני או שלישי ועל מורים בחטיבות-הביניים להיות בעלי תואר ראשון במקצוע שאותו הם מבקשים ללמד.

יחד עם זאת, יש מורים רבים שנקלטו בעבר במערכת החינוך ואינם עומדים בתנאי סף אלה.

❖ על-פי נתוני משרד החינוך, בשנת תשס"ט 65.5% מן המורים בחינוך היסודי לימדו רק מקצועות שהוכשרו והוסמכו ללמד אותם, 17.6% מן המורים לימדו גם מקצועות שהוכשרו והוסמכו ללמד אותם וגם מקצועות שלא הוכשרו והוסמכו ללמד אותם ו-16.9% מהם לימדו מקצועות שלא הוכשרו והוסמכו ללמד אותם.

על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומרכז טאוב, בשנת 2006 לכ-48% מן המורים בעלי תואר אקדמי בחינוך היסודי היה תואר בתחום הרחב של המקצוע שלימדו, אך רק ל-32.2% מהמורים היה תואר בתחום הספציפי שלימדו. באופן כללי, במגזר הערבי מידת ההתאמה גדולה יותר מבמגזר העברי.

בבדיקה שערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2010 נמצא כי כ-39% מן המורים למתמטיקה בבתי-הספר היסודיים בחינוך הממלכתי ו-36% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי מתאימים להוראת המקצוע, על-פי ההגדרות. ל-16% מן המורים בחינוך הממלכתי ול-13% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי היה תואר אקדמי במתמטיקה או באחד התחומים הקרובים לתחום זה. בקרב מורים לאנגלית, נמצא ש-83% מן המורים בבתי-הספר היסודיים בחינוך הממלכתי ו-72% מן המורים בבתי-הספר היסודיים בחינוך הממלכתי-דתי מתאימים להוראת המקצוע, על-פי ההגדרות. ל-30% מן המורים לאנגלית בחינוך הממלכתי ול-19% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי היה תואר אקדמי בתחום.

בבדיקה שערך משרד החינוך לפי בקשתנו, נמצא כי בחינוך הממלכתי העברי 83% מן המורים לאנגלית ו-35% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה ללמד את המקצוע. בחינוך הממלכתי הערבי - 88% מן המורים לאנגלית היו בעלי הכשרה ללמד את המקצוע, 64% מן המורים למתמטיקה ו-59% מן המורים לעברית. בחינוך הממלכתי-דתי 75% מן המורים לאנגלית ו-33% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה ללמד את המקצוע. בחינוך החרדי, 47% מן המורים לאנגלית, ו-18% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה ללמד את המקצוע. במקצועות אחרים שנבדקו, עברית ולשון, גיאוגרפיה, היסטוריה ואזרחות, שיעור המורים שהוסמכו ללמד את המקצוע מתוך המורים המלמדים אותו נמוך יותר.

❖ אשר לחינוך העל-יסודי, בשנת 2010 נמצאו נתונים אלו במחקר האמור לעיל של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומרכז טאוב:

- 83% מן המורים למתמטיקה בחינוך הממלכתי ו-74% מן המורים למתמטיקה בחינוך הממלכתי-דתי מתאימים להוראת המקצוע, על-פי ההגדרות.
- ל-36% מן המורים למתמטיקה בחינוך הממלכתי, 34% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי, ו-55% מן המורים בחינוך הערבי יש תואר אקדמי במתמטיקה או בדיסציפלינה קרובה.
- 89% מן המורים לאנגלית בחינוך הממלכתי, 81% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי ו-92% מן המורים בחינוך הערבי מתאימים להוראת המקצוע, על-פי ההגדרות.
- 36% מן המורים לאנגלית בחינוך הממלכתי, 26% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי ו-53% מן המורים במגזר הערבי הם בעלי תואר אקדמי בתחום.

❖ בבדיקה שערך משרד החינוך נמצא, בין השאר, כי:

- בחטיבות הביניים – בחינוך הממלכתי העברי 91% מן המורים לאנגלית ו-85% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע. 35% מן המורים לאזרחות היו בעלי הכשרה מסוג זה. בחינוך הממלכתי הלא-יהודי 95% מן המורים לאנגלית ו-89% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע. 43% מן המורים לאזרחות היו בעלי הכשרה זאת. בחינוך הממלכתי דתי, 83% מן המורים לאנגלית ו-74% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע אך רק 24% מן המורים לאזרחות.
- בחטיבה העליונה - בחינוך הממלכתי העברי 89% מן המורים לאנגלית ו-86% מן המורים למתמטיקה, לעומת 47% מן המורים לאזרחות היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע. בחינוך הממלכתי הלא-יהודי 93% מן המורים לאנגלית ו-85% מן המורים למתמטיקה, לעומת

56% מן המורים לגיאוגרפיה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע. בחינוך **הממלכתי דתי**, 82% מן המורים לאנגלית ו-76% מן המורים למתמטיקה, לעומת 25% מן המורים לאזרחות היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע. בחינוך 79% מן המורים לאנגלית ו-68% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע. לעומת 4% מן המורים לאזרחות.

❖ משרד החינוך מסר כי על מנת להגדיל את מספר המורים בעלי הכשרה המתאימה להוראת המקצוע שאותו הם מלמדים הוא מממן ומקיים בשנים האחרונות תכניות להרחבת ההסמכה של מורים המלמדים במערכת החינוך ואינם בעלי הכשרה מתאימה. כן מתקיימות תכניות לאקדמאים בעלי תארים שונים להסבה להוראה במקצועות נדרשים ותכניות המיועדות להכשרת סטודנטים להוראה. ללומדים בתוכניות אלה, העומדים בקריטריונים שקבע המשרד, דוגמת התחייבות לעבודה במערכת החינוך בשנים שלאחר סיום ההכשרה, מוצעים בהתאם לתכנית ולמאפייני הלומד: פטור מלא משכר לימוד, מלגות מחייה והלוואות מוגדלות לכיסוי שכר הלימוד. המשרד לא מסר מידע על היקף הלומדים בתכניות מסוג זה או המסיימים אותם ועל השתלבותם במערכת החינוך.

1. איכות המורים וחשיבות ההתאמה בין הכשרה למקצוע ההוראה

יש הסכמה רחבה בקרב אנשי חינוך – קובעי מדיניות, מורים וחוקרים – כי איכות המורים ומאפיינים שונים של עבודתם הם גורם מרכזי בהשפעה על איכות מערכת החינוך ותפוקותיה, ואולי אף הגורם החשוב ביותר. עם זאת, אין הסכמה על מרכיב בודד או על קבוצה של גורמים הקובעים בלעדית, או באופן עיקרי, את איכות עבודתו של המורה. בפרסום של מרכז טאוב בנושא מאפייני מורים במערכת החינוך הובאה סקירת ספרות מחקרית בעניין זה ולפיה יש עשרות משתנים מקובלים לאפיון איכות המורים. ככלל, נהוג להבחין בין איכות המורה לאיכות ההוראה. ההגדרה הראשונה מתייחסת בדרך כלל למאפייני הרקע של המורה, ואילו השנייה – לתפקודו ולמתרחש בכיתה. חוקרים שונים ניסו לקבוע התאמה בין משתנים בודדים הנוגעים לאיכות המורים ובין הישגי התלמידים, אך קשה להסיק מסקנות אחידות ועקיבות בעניין זה.¹

אחת ההנחות המרכזיות היא שכדי ללמד נושא כלשהו על המורה להיות בקי בו, וככל שהוא בקי יותר, סיכויו להצליח בהוראתו טובים יותר. כפועל יוצא מהנחה זאת, הכשרה מקצועית, ובמיוחד לימודים אקדמיים בתחום ההוראה העיקרי, מעניקים יתרון חשוב למורים באותו התחום, והם מהווים על כן אינדיקטור חשוב לאיכות כוח-האדם בהוראה. עם זאת, חשוב לציין כי החוקרים חלוקים ביניהם בשאלה מה מידת השפעת הידע של המורה בתחום החינוך בכלל ובמקצוע הספציפי בפרט על הישגי התלמידים. מחקרים שונים מספקים מידע מסוים על חשיבותו של הידע במקצוע ההוראה, אבל מידע זה כללי ואינו מדויק, ואינו מבהיר עד כמה ידע כזה נחוץ וחיוני בהוראת מקצוע מסוים בדרגת כיתה מסוימת. נמצא קשר חיובי בין תואר אקדמי של מורה למתמטיקה ובין הישגי תלמידים בתחום זה, אך לא נמצאו ממצאים דומים בתחומים אחרים, לרבות מדעים, שפות ומדעי החברה.²

¹ נחום בלס, דמיטרי רומנוב, כרמית אלמסי, דוד מעגן ודן שיינברג, **מאפייני פריסת המורים בבתי-הספר ומדיניות העדפה מתקנת**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, ירושלים, ספטמבר 2008.

² צפורה ליבמן, "מבחני רישוי למורים: עליית מדרגה או זנב המכשכש בכלב?", בתוך **משבר ההוראה: לקראת הכשרת מורים מתוקנת**, עורכות: דרורה כפיר ותמר אריאב, מכון ון-ליר בירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2008.

את ההתאמה בין תחום הדעת שלמדו המורים בהכשרתם לבין המקצוע שהם מלמדים מורים בפועל אפשר למדוד מכמה נקודות מבט:

- שיעור המורים שיש להם הסמכה להוראה במקצוע שאותו הם מלמדים ויש להם תואר אקדמי בתחום;
- שיעור המורים שיש להם הסמכה להוראה במקצוע שאותו הם מלמדים ואין להם תואר אקדמי בתחום;
- שיעור המורים שלהם תואר אקדמי במקצוע שהם מלמדים ללא הסמכה להוראה בתחום זה;
- שיעור המורים שיש להם הסמכה להוראה ללא תחום ספציפי;
- שיעור המורים שאין להם הסמכה להוראה ולא השלימו לימודים אקדמיים במקצוע שבו הם מלמדים.

על מורכבות הנושא ועל הקושי באיסוף נתונים אמיינים יש להוסיף את העובדה כי אפשר שלמורים יהיו תואר אקדמי או הכשרה להוראה בתחום הקרוב למקצוע שהם מלמדים בפועל (למשל מורה בעל תואר בפיזיקה המלמד מתמטיקה וכד') וכן את העובדה שלעתים מורים מלמדים כמה מקצועות.³

2. נוהלי משרד החינוך לעניין התאמת מורים למקצוע ההוראה

בשנות ה-90 התרחשה "אקדמיזציה" בהכשרה להוראה. כיום ההכשרה להוראה בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי מתבצעת במכללות האקדמיות להוראה ובבתי-הספר לחינוך באוניברסיטאות, ולמסיימים מוענקים תואר אקדמי ותעודת הוראה. לימודי ההוראה במכללות האקדמיות להוראה מקנים ללומדים תואר B.Ed, המכשיר אותם ללמד בשכבת גיל מסוימת ובתחום דעת אחד או שניים המוצעים באותו מוסד. באוניברסיטאות ובמסלולים להכשרת אקדמאים להוראה במכללות האקדמיות להוראה הלומדים רוכשים קודם כול תואר ראשון אוניברסיטאי (B.A) בתחום דעת מסוים. ההכשרה להוראה היא במסגרת של לימודי תעודה, ואינם מקנים תואר אקדמי ייעודי כשלעצמם. התואר ניתן רק לאחר שנלמדו תחומי הדעת.⁴ מאז שנת הלימודים תשס"ט כל בוגרי ההכשרה להוראה חייבים להיות בעלי תואר אקדמי ובעלי התמחות בתחום דעת (דיסציפלינה) אחת לפחות.⁵

סעיף 16 לחוק הפיקוח על בתי-ספר, התשכ"ט-1969, קובע כי "לא יעסיק אדם עובד חינוך אלא אם יש בידי העובד אישור בכתב מאת המנהל הכללי כי אין לו התנגדות להעסקתו כעובד חינוך". האישור ניתן בעקבות בקשה לאישור העסקת עובד חינוך, שמובא בה, בין השאר, מידע על הכשרתו של המבקש.⁶

על-פי הוראות משרד החינוך, עובד הוראה בחינוך העל-יסודי נדרש, נוסף על כך, לרשיון הוראה כדי לעסוק במקצוע ההוראה במערכת החינוך בישראל. ברשיון ההוראה מוגדרים הכיתות והמקצועות שבהם בעל הרשיון מורשה ללמד בהם. מאז שנת הלימודים תשנ"ז נדרשת התמחות בהוראה לצורך

³ נ. בלס, אינדיקטורים הנוגעים לנושא מורים והוראה במערכות החינוך, סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת אינדיקטורים, האקדמיה הלאומית למדעים, 2008.

⁴ נוסף על המכללות להכשרת מורים פועלים עשרות סמינרים להכשרת מורים למערכת החינוך החרדית אשר אינם מקנים ללומדות בהן תואר אקדמי.

⁵ משרד החינוך, התאמה בין תחום ההכשרה לתחום הלימודים בפועל של מורים, מכתב, 5 בנובמבר 2012.

⁶ משרד החינוך, תקנון שירות עובדי הוראה, סעיף 1.21.4.

קבלת רישיון הוראה. על-פי נוהלי משרד החינוך לעניין זה, ההתמחות בהוראה תיעשה ככלל בשכבת הגיל ובמקצועות ההוראה שאליהם הוכשר המתמחה במהלך לימודיו.⁷

מורים מקצועיים בחינוך העל-יסודי נדרשים גם להיות בעלי תואר אקדמי במקצוע שהם מלמדים. כיום דרישות הסף ממורים מקצועיים הנקלטים במערכת החינוך העל-יסודי מעוגנות בתקנון שירות עובדי הוראה. בתקנון זה נקבע כי **כל** עובד הוראה במוסד לחינוך על-יסודי חייב ברשיון מטעם משרד החינוך המקנה לו זכות הוראה בבית-הספר העל-יסודי. לשם קבלת רשיון הוראה קבוע בחינוך העל-יסודי עובד ההוראה חייב לעמוד, בין השאר, בתנאים האלה:

- א. עליו להיות בעל השכלה מקצועית מלאה במקצוע שלהוראתו יינתן הרשיון, לפי הפירוט שלהלן:
  - רשיון הוראה קבוע לכיתות י"ב-י"ג יינתן לבעל תואר אקדמי שני או שלישי במקצוע שלהוראתו הוא מבקש את הרשיון;
  - רשיון הוראה קבוע לכיתות ז'-י' יינתן לבעל תואר אקדמי ראשון במקצוע שלהוראתו הוא מבקש את הרשיון;
  - רשיון הוראה קבוע לחטיבת-הביניים יינתן לבעל תעודת הוראה של מורה מוסמך בכיר בחטיבת-הביניים במקצוע שלהוראתו הוא מבקש את הרשיון, או לבעל תואר אקדמי במקצוע שלהוראתו הוא מבקש את הרשיון שיש לו גם תעודת מורה מוסמך לבית-ספר יסודי והוא לימד שלוש שנים לפחות בכיתות ז'-ט' (של בית-ספר יסודי או של חטיבת-הביניים), או למי שסיים קורס הסמכה להוראה בחטיבת-הביניים במקצוע שלהוראתו הוא מבקש את הרשיון, בתנאי שהיה מורה מוסמך לפני כן.
- ב. עליו להיות בעל השכלה פדגוגית מלאה, כלומר בעל תעודת הוראה מהארץ להוראת אותו מקצוע בחינוך העל-יסודי (ובכלל זה חטיבת-הביניים) או בעל הסמכה מחו"ל להוראה בחינוך העל-יסודי (ובכלל זה חטיבת-הביניים) שהוכרה על-ידי משרד החינוך.
- ג. עליו לשלוט שליטה מלאה בשפה העברית.⁸

במקרים מסוימים אפשר לקבל רשיון הוראה גם בתנאים מחמירים פחות מאלה. למשל, בנסיבות מסוימות אפשר לקבל רשיון הוראה זמני, המקנה זכות להורות את המקצוע המצוין בו בבית-הספר ובכיתות שפורטו בו. רשיון זה מוענק בדרך כלל למורה בשתי שנות העבודה הראשונות שלו, ואפשר להאריכו בשנה נוספת (במקרים חריגים במיוחד מורה יכול לקבל אישור להמשיך בעבודתו בשנה הרביעית). לשם קבלת רשיון עבודה קבוע, נדרש בעל רשיון הוראה זמני להשלים את ההשכלה וההכשרה המתאימות.⁹

יצוין כי בשנים האחרונות קליטתו של מורה חדש במערכת החינוך נעשית בנוהל מוסדר, ושלבי הקליטה הם, בין היתר, חונכות במוסד החינוכי, סדנת עמיתים וליווי של הפיקוח הכללי והמקצועי. אחת ממטרות ליווי זה היא לוודא כי שיבוץ המורה במוסד החינוכי יתאם את ההכשרה שלו.¹⁰

⁷ חוזר מנכ"ל תשס"ד/9(ב), י"א באייר תשס"ד, 2 במאי 2004.

⁸ משרד החינוך, [תקנון שירות עובדי הוראה](#), חוזר מנכ"ל מיוחד ה', תשנ"ז.

⁹ משרד החינוך, [תקנון שירות עובדי הוראה](#), סעיף 1.21.2.

¹⁰ משרד החינוך, ["שילוב מתמחים ועובדי הוראה חדשים בבתי-הספר"](#), חוזר מנכ"ל תשע"א/1(ב), י"ב באלול התשס"ט, 1 בספטמבר 2009.

מן הדברים שהובאו לעיל עולה שיש חוסר אחידות וריבוי הנחיות בכל הנוגע לתנאים הנדרשים להעסקת מורה בכלל, ולהגדרת ההתאמה בין השכלתו של מורה למקצוע שהוא מלמד בפועל בפרט. בכנסת ה-17 הוגשה הצעת חוק ממשלתית שמטרתה, בהצעה נקבע כי כדי "להסדיר את העיסוק בהוראה לשם ביסוס מעמדם המקצועי של עובדי ההוראה בישראל, שמירה על רמה מקצועית הולמת של העיסוק בהוראה, והעצמתו של מקצוע ההוראה". על-פי ההצעה, כל מורה יידרש לרשיון הוראה לשם עיסוק בהוראה, וצוינו בה, בין השאר, התנאים שמורה נדרש לעמוד בהם כדי לקבל רשיון זה.¹¹ הצעת החוק נדונה בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת ה-17 אולם הכנתה לקריאה שנייה ושלישית לא הסתיימה עד פיזור הכנסת. בכנסת ה-18 לא הוחל על ההצעה דין רציפות ולא הוצעה הצעת חוק ממשלתית אחרת בעניין זה.

3. נתונים על התאמה בין הכשרת המורים ובין תחום ההוראה שאותו הם מלמדים

כאמור, כחלק מן השינויים בהכשרת מורים במהלך שנות ה-90, שהביאה לכך שלכל מורה יהיה תואר אקדמי והסמכה להוראה בתחום מסויים ובשכבת גיל מסויימת, גובשה במשרד החינוך מדיניות שמטרתה למנוע שיבוץ מורים שאינם בעלי הכשרה מתאימה להוראת המקצוע. עם זאת, לטענת משרד החינוך, יש לזכור כי בשנים קודמות, ניתנה תעודת הוראה גם ללא תואר אקדמי וללא הכשרה ספציפית (הוראה כוללת). נוסף על כך, כתוצאה ממחסור במורים בעלי הכשרה מתאימה להוראת מקצוע מסויים, עשויים להיות משובצים מורים שאינם מתאימים להוראת תחום הדעת. מורים אלה הפכו במהלך השנים למורים קבועים שלא ניתן להחליפם, גם כאשר קיימים כיום מועמדים מתאימים מבחינת ההכשרה לאיוש משרות אלה.¹²

להלן יובאו נתונים על ההתאמה בין הכשרת המורים לתחום ההוראה שאותו הם מלמדים במערכת החינוך. בחרנו להציג את הנתונים הקיימים בנושא זה בשני שלבים. בשלב הראשון יוצגו נתונים על ההתאמה בין ההשכלה האקדמית של המורים למקצוע שהם מלמדים. בשלב שני יוצגו נתונים על ההתאמה בין המקצועות שהמורים הוכשרו ללמודם בלימודי ההוראה שלהם ובין המקצוע שמורים אלה מלמדים בפועל.

3.1. נתונים על מורים שהשכלתם האקדמית תואמת את המקצוע שאותו הם מלמדים

כאמור, בנוהלי משרד החינוך נקבע כי מורים מקצועיים בחינוך העל-יסודי יידרשו להיות בעלי תואר אקדמי ראשון או שני במקצוע שלהוראתו הם מבקשים את הרשיון. מורים בחינוך היסודי אינם נדרשים להיות בעלי תואר אקדמי.

בשלושת העשורים האחרונים עוברת מערכת הכשרת המורים בישראל תהליך של "אקדמיזציה", שמטרתו להבטיח כי כל מורה יהיה בעל תואר אקדמי. תהליך זה הביא לעלייה ניכרת בשיעור המורים האקדמאים. בשנת הלימודים תשע"א (2010/11), 75.6% מן המורים בחינוך היסודי העברי ו-81.7% מן

¹¹ הצעת חוק עובדי הוראה, התשס"ח-2008.

¹² נח גרינפלד, מנהל אגף א' הכשרת עובדי הוראה, משרד החינוך, התאמה בין תחום ההכשרה לתחום הלימודים בפועל של מורים, מכתב, 5 בנובמבר 2012.

המורים בחינוך היסודי הערבי היו בעלי תואר אקדמי. בחינוך העל-יסודי, 93.5% מן המורים בחינוך העברי ו-92.9% מן המורים בחינוך הערבי היו בעלי תואר אקדמי.¹³

ההתאמה בין ההשכלה האקדמית של מורה לבין המקצוע שהוא מלמד בפועל נבדקה בעשור האחרון פעמים מספר על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המחקר "מאפייני פריסת המורים בבתי-הספר ומדיניות העדפה מתקנת", שפורסם בשנת 2008 בעקבות שיתוף פעולה מחקרי בין מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל ובין הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עוסק בבחינת הקשר בין מאפייני המורים בבתי-הספר לבין מצבם הסוציו-אקונומי של התלמידים, הבא לידי ביטוי במדדי הטיפוח של בתי-הספר.¹⁴ בין השאר, נבדקה במחקר ההתאמה בין ההשכלה האקדמית שרכש המורה לתחום שהוא מלמד בחלוקה לפי עשירוני טיפוח של בתי-הספר בחינוך היסודי. הבדיקה התבססה על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2006.¹⁵

במחקר נבדקו שתי רמות של התאמה בין ההשכלה האקדמית של המורה למקצוע שאותו הוא מלמד: התאמה בין תחום ההשכלה האקדמית של המורה לתחום ההוראה (למשל כשבוגר תואר באחד ממדעי הטבע מלמד את אחד ממקצועות המדעים); התאמה בין התואר המסוים של המורה לתחום שהוא מלמד (למשל, מורה לכימיה בוגר תואר בכימיה). ככלל, נמצא כי לכ-48% מן המורים שיש להם תואר אקדמי יש תואר בתחום הרחב של המקצוע שאותו הם מלמדים, אך רק ל-32.2% מהם יש תואר אקדמי בתחום המסוים שהם מלמדים. במגזר הערבי רמת ההתאמה באופן כללי גבוהה יחסית מזו שבמגזר העברי. לדברי מחברי המחקר, הסיבה לכך היא שמערכת החינוך, שהיא מעסיק גדול ומרכזי במגזר הערבי, מספקת תעסוקה לכוח-אדם ברמה מקצועית גבוהה יחסית למגזר זה. רמת ההתאמה במגזר העברי הממלכתי נמוכה מזו שבמגזר הממלכתי-דתי. לא נמצא קשר מובהק בין רמת ההתאמה האמורה לעשירון הטיפוח של בית-הספר. ככלל, אפשר לומר שרמת ההתאמה עולה עם העלייה במדד הטיפוח של בית-הספר (כלומר, עם הירידה ברמה הסוציו-אקונומית של תלמידי המוסד). אך רמת ההתאמה הגבוהה ביותר נמצאה דווקא בבתי-ספר שמוגדרים בעשירון טיפוח 7. פירוט הנתונים מובא בטבלאות שלהלן:

¹³ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל 2011](#).

¹⁴ לכל תלמיד בחינוך היסודי מחושב מדד טיפוח על-פי קריטריונים של השכלת האב והאם, מספר ילדים במשפחה, היות התלמיד או הוריו עולים ומועד העלייה וארץ העלייה, פריפריאליות המוסד ועוד. מדד הטיפוח מבוסס בעשירונים. כלומר, האוכלוסייה (כל התלמידים בחינוך היסודי) מחולקת ל-10 קבוצות, ובכל אחת מהן 10% מהתלמידים. בעשירון 10 נמצאים 10% התלמידים הגבוהים ביותר במדד, דהיינו אלה הזכאים להקצאה הגבוהה ביותר. בעשירון 1 נמצאים 10% התלמידים הזכאים להקצאה המינימלית. לכל בית ספר מחושב ממוצע עשירוני הטיפוח של תלמידיו. ככל שהממוצע גבוה יותר, הדבר מעיד על הקצאה גבוהה יותר על פי מאפייני התלמידים והמוסד בו לומדים.

¹⁵ נחום בלס, דמיטרי רומנוב, כרמית אלמסי, דוד מעגן ודן שיינברג, [מאפייני פריסת המורים בבתי-הספר ומדיניות העדפה מתקנת](#), מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, ירושלים, ספטמבר 2008.

התאמה בין הכשרת המורה לתחום הלימודים לפי מגזר ועשירון טיפוח, חינוך יסודי, 2006

התאמה בין מקצוע ההכשרה לתחום הלימודים	התאמה בין תחום ההכשרה לתחום הלימודים	
29.1%	45.0%	חינוך עברי
24.2%	40.6%	חינוך ממלכתי
27.3%	53.8%	חינוך ממלכתי-דתי
40.0%	55.7%	חינוך ערבי
32.2%	48.0%	סה"כ

התאמה בין מקצוע ההכשרה לתחום הלימודים	התאמה בין תחום ההכשרה לתחום הלימודים	עשירון טיפוח של בית-הספר
28.4%	46.9%	2
22.5%	37.4%	3
22.6%	43.3%	4
25.9%	35.0%	5
37.5%	49.5%	6
43.8%	64.5%	7
27.2%	44.5%	8
37.9%	53.9%	9
36.4%	53.5%	10

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נדרשה שנית לסוגיית ההתאמה בין הכשרת המורים לבין המקצוע שהם מלמדים בפועל בשנת 2010, על-פי בקשת מבקר המדינה. זוהי הבדיקה המקיפה ביותר שבידנו, שכן נכללו בה נתונים הן על התואר האקדמי של המורה (כולל תארים בתחומים קרובים) והן על הכשרתו בלימודי ההוראה. ההתאמה של מורים למתמטיקה ואנגלית להוראת המקצוע נבחנה באמצעות השוואה של נתוני המורים למידע המצוי ברשימות של מקבלי תארים. יש לסייג כי מאחר שהיכולת להשלים את המידע על תואר אקדמי קיימת רק משנת 1983 ואילך, אי-אפשר לקבוע את מידת ההתאמה של מורים שרכשו את השכלתם האקדמית לפני שנה זאת. כמו כן, לא ניתן היה למצוא מידע על מורים שרכשו את השכלתם האקדמית בחו"ל. בסקר הובא מידע על השכלתם האקדמית של 90% מן המורים למתמטיקה ו-87.6% מן המורים לאנגלית. בקרב מורים במגזר החרדי, שיעור המורים שנמצא מידע על השכלתם האקדמית היה נמוך יותר – 64% מן המורים בחינוך היסודי ו-82% מן המורים בחינוך העל-יסודי.¹⁶

להלן פירוט ממצאי הבדיקה משנת תש"ע לגבי מורים למתמטיקה ומורים לאנגלית.

מורים למתמטיקה

36% מן המורים למתמטיקה בחטיבות העליונות היו בעלי תואר במתמטיקה או במקצועות קרובים (מתמטיקה, סטטיסטיקה, מדעי המחשב, מדעים פיזיקליים או הנדסה ואדריכלות), 83% נכללו בתחום הרחב של התאמה להוראת המקצוע – כלומר היו בעלי תעודת הוראה או רשיון הוראה במתמטיקה או בעלי תואר אקדמי במתמטיקה או במקצועות קרובים. בחטיבות-הביניים, ל-37% מהמורים היה תואר אקדמי בתחום הדעת המורחב ו-80% מן המורים התאימו ללמד מתמטיקה. בחינוך היסודי 16% מן המורים למתמטיקה היו בעלי תואר אקדמי בתחום הדעת המורחב ו-39% מן המורים למתמטיקה

¹⁶ דוד מעגן, ראש תחום חינוך גבוה וכוחות הוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מכתב לגב' דגנית שי, סגנית מנהל אגף א' לביקורת משרדי הממשלה, משרד מבקר המדינה, 4 ביולי 2011.

הוכשרו ללמד את הנושא במהלך הלימודים לתעודת ההוראה או לתואר אקדמי. שיעור המורים שהוכשרו ללמד את המקצוע היה גבוה יותר במגזר הערבי ונמוך יותר בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך החרדי. יצוין כי מחקרים קשרו בין ההשכלה האקדמית במקצוע ההוראה של מורים למתמטיקה להצלחת תלמידיהם במקצוע זה. ממצא זה, הקיים בכמה מחקרים, תקף כמעט אך ורק לחינוך העל-יסודי.¹⁷

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על מורים למתמטיקה בחלוקה לפי שלב חינוך ומגזר מוצגים בטבלה שלהלן:¹⁸

מורים למתמטיקה בחינוך היסודי והעל-יסודי, תש"ע (2009/10)

שיעור התאמה להוראת המקצוע	מתוכם: שיעור בעלי תואר אקדמי בתחום הדעת או תחום הדעת המורחב	מתוכם: שיעור בעלי תעודה או רשיון במקצוע	שיעור מורים בעלי תואר אקדמי	
חינוך יסודי				
39%	16%	34%	94%	ממלכתי
36%	13%	31%	94%	ממ"ד
20%	7%	10%	64%	חרדי
67%	34%	52%	83%	ערבי
חטיבות-ביניים				
80%	37%	74%	97%	ממלכתי
73%	33%	64%	97%	ממ"ד
87%	52%	79%	95%	ערבי
חטיבות עליונות				
83%	36%	69%	93%	ממלכתי
74%	34%	58%	92%	ממ"ד
51%	4%	40%	82%	חרדי
86%	55%	53%	85%	ערבי

מורים לאנגלית

הממצאים על מורים לאנגלית מעידים כי שיעור בעלי התואר האקדמי בתחום ושיעור ההתאמה של מורים לאנגלית להוראת המקצוע גבוהים יותר מאלה של המורים למתמטיקה. 30% מן המורים לאנגלית בחינוך היסודי הממלכתי, 41% מן המורים לאנגלית בחטיבות-הביניים ו-36% מן המורים בחטיבות העליונות הם בעלי תואר אקדמי בתחום הדעת האמור. 83% מן המורים לאנגלית בחינוך

¹⁷ נ. בלס, (2008), [אינדיקטורים הנוגעים לנושא מורים והוראה במערכות החינוך, סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת אינדיקטורים](#), האקדמיה הלאומית למדעים.

¹⁸ דוד מעגן, ראש תחום חינוך גבוה וכוחות הוראה, לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, מכתב לגבי דגנית שי, סגנית מנהל אגף א' לביקורת משרדי הממשלה, משרד מבקר המדינה, 4 ביולי 2011.

היסודי, 91% מן המורים לאנגלית בחטיבות-הביניים ו-89% מן המורים לאנגלית בחטיבות העליונות נכללים בתחום ההתאמה להוראת המקצוע, כלומר יש להם תעודת הוראה או רשיון להוראת המקצוע או תואר בתחום הדעת. גם במקרה זה, שיעור בעלי התואר ושיעור המורים המתאימים להוראת המקצוע גבוה יותר בחינוך הערבי ונמוך יותר בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך החרדי. בטבלה שלהלן מפורטים נתוני המורים לאנגלית שיש להם תואר אקדמי בתחום הדעת או תעודה או רשיון הוראה במקצוע בשלבי החינוך ובמגזרי החינוך השונים.¹⁹

מורים לאנגלית בחינוך היסודי והעל-יסודי, תש"ע (2009/10)

שיעור מורים בעלי תואר אקדמי	מתוכם: שיעור בעלי תעודה או רשיון במקצוע	מתוכם: שיעור בעלי תואר אקדמי בתחום הדעת	שיעור התאמה להוראת המקצוע		
חינוך יסודי					
92%	73%	30%	83%	ממלכתי	
90%	63%	19%	72%	ממ"ד	
60%	29%	5%	49%	חרדי	
73%	60%	33%	84%	ערבי	
חטיבות-ביניים					
96%	86%	41%	91%	ממלכתי	
93%	76%	38%	86%	ממ"ד	
92%	85%	45%	93%	ערבי	
חטיבות עליונות					
91%	76%	36%	89%	ממלכתי	
87%	66%	26%	81%	ממ"ד	
76%	49%	3%	64%	חרדי	
83%	65%	53%	92%	ערבי	

מקור מידע נוסף על מורים למקצועות מסוימים הוא המבחנים הבין-לאומיים שנערכו בשנת 2011, ובהם מבחן PIRLS, שבדק כישורי אוריינות של תלמידים בכיתה ד' ומבחן ה-TIMSS שבחן את כישוריהם של תלמידי כיתה ח' בתחומי המדע והמתמטיקה.

לצד נתונים על הישגי התלמידים, מובא בדוחות המחקר הללו מידע על מורים המלמדים את התחומים שבהם נבחנו התלמידים, שנאסף באמצעות שאלונים למורים. מאחר שיחידת הדגימה של המחקר היא התלמידים – ולא מוריהם – נהוג לדווח על שיעורי התלמידים הלומדים אצל מורים בעלי מאפיינים מסוימים או על שיעורי התלמידים המקבלים הוראה מסוג מסוים. יצוין כי מאוכלוסיית המחקר שנערך

¹⁹ דוד מעגן, ראש תחום חינוך גבוה וכוחות הוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מכתב לגב' דגנית שי, סגנית מנהל אגף א' לביקורת משרדי הממשלה, משרד מבקר המדינה, 4 ביולי 2011.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

בישראל נגרעו התלמידים החרדים והתלמידים הערבים ממזרח-ירושלים, ולכן המידע על מאפייני המורים אינו נוגע למורים בקבוצות אלה.

שלא כמו במחקרים אחרים, במחקרים אלה משתתפות עשרות מדינות, שאינן בהכרח מדינות מערביות או מתועשות – במחקר PIRLS השתתפו 49 מדינות ועוד תשע ישויות לאומיות; במבחן ה-TIMSS השתתפו 63 מדינות ועוד 14 ישויות לאומיות – ולכן אין להתייחס לממוצע הבין-לאומי במחקר זה כאל ממוצע הציונים "בעולם המערבי".

על-פי ממצאי מחקר PIRLS, 9% מן התלמידים בכיתה ד' בישראל לומדים קריאה ממורים בעלי תואר שני או יותר ו-78% מהם לומדים קריאה ממורים שיש להם תואר ראשון.²⁰ על-פי ממצאי מחקר TIMSS, 33% מן התלמידים בכיתה ח' שהשתתפו במבחן המדעים לומדים את הנושא ממורים שיש להם תואר שני או יותר ו-63% נוספים לומדים ממורים שיש להם תואר ראשון. 60% מן התלמידים לומדים ממורים שיש להם השכלה באחד מתחומי המדעים ובהוראת המדעים, 7% לומדים ממורים שהתמחו בהוראת מדעים אך לא באחד מתחומי המדעים, 31% ממורים בעלי השכלה באחד מתחומי המדעים אך לא בהוראת המדעים ו-2% ממורים שהתמחו בתחומים אחרים.²¹ למורי 34% מתלמידי כיתה ח' שהשתתפו בבחינה במתמטיקה יש תואר שני או יותר. למורי 62% מן התלמידים יש תואר ראשון. 53% מן התלמידים למדו ממורים שיש להם השכלה בתחום המתמטיקה והוראת המתמטיקה, 36% למדו ממורים בעלי התמחות במתמטיקה אך לא בהוראת המתמטיקה, 6% למדו ממורים בעלי השכלה בהוראת המתמטיקה אך לא במתמטיקה ו-5% למדו ממורים שהתמחו בהשכלתם בתחום אחר.²²

3.2. התאמה בין ההסמכה המקצועית של המורה לתחום שאותו הוא מלמד בפועל

דרך אחרת לבדוק את ההתאמה בין ההכשרה של מורים למקצוע שהם מלמדים בפועל היא בחינת התחום שהמורים האמורים הוסמכו ללמד בעקבות לימודי ההוראה שלהם. כאמור, מורים בוגרי המכללות להוראה מתמחים בלימודיהם בהוראת תחומי דעת מסוימים או בשכבות גיל מסוימות ויש להם תואר בחינוך (B.Ed) ללא קשר למקצוע שאותו הוכשרו ללמד.²³

המינהל הפדגוגי במשרד החינוך מפרסם בכל שנה דוח בקרה העוסק בביצועי בתי-הספר בתחום שעות הלימוד, בהקבלה לתקן השעות המועברות לבתי-הספר. הדוח מבוסס על בדיקה מדגמית במאות בתי-ספר ונכללים בו נושאים שונים ובהם נתונים על בית-הספר, מערכות ההוראה, ארגון הלימודים בבית-הספר, מקורות השעות שיש לבית-הספר, הפרויקטים המופעלים בבתי-הספר וכן מידע על ההזנה. לצד נושאים אלה נבדקת ההתאמה בין מקצועות ההוראה בפועל להסמכת המורים בחינוך היסודי.

²⁰ International Association for the Evaluation of Educational Achievement, [PIRLS 2011 International Results in Reading](#).

²¹ International Association for the Evaluation of Educational Achievement, [TIMSS 2011 International Results in Science](#).

²² International Association for the Evaluation of Educational Achievement, [TIMSS 2011 International Results in Mathematics](#).

²³ מורים בחינוך היסודי יכולים לקבל גם תעודת הוראה כוללת ללא הסמכה להוראה בתחום ספציפי. בעשור האחרון קיים משד החינוך תכנית להתמקצעות של מורים למתמטיקה בחינוך היסודי, להרחבה ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "הוראת המתמטיקה במערכת החינוך – תמונת מצב לגבי המורים", כתיבה: יובל וורגן, 3 במרס 2008.

הבדיקה בנושא זה נעשתה באמצעות השוואה בין המקצועות שהמורים מלמדים ובין ההסמכה שלהם להוראה כפי שצוינה על-ידי המורים בשאלון שמילאו. הדוח האחרון שבו מופיע מידע מלא בנושא זה היה בשנת הלימודים תשס"ט ובו ענו על השאלון יותר מ-10,000 מורים. כשלושה-רבעים מהם מסרו מידע שאפשר את עריכתה של השוואה מסוג זה. על-פי תוצאות הבדיקה, 65.5% מן המורים מלמדים רק מקצועות שהם הוכשרו והוסמכו ללמד אותם (תאימות מלאה). 17.6% מלמדים גם מקצועות שהוכשרו והוסמכו ללמד אותם וגם מקצועות שלא הוכשרו והוסמכו ללמד אותם (תאימות חלקית) 16.9% מלמדים מקצועות שלא הוכשרו והוסמכו ללמד אותם (אין תאימות). פירוט שיעור המורים שדיווחו על התאמה בין המקצועות שהוכשרו והוסמכו ללמד לבין המקצועות שהם מלמדים בפועל, בהבחנה לפי סוג פיקוח ומגזר – ממלכתי, ממלכתי-דתי, וערבי – מובא בטבלה שלהלן:

ההתאמה בין מקצועות ההוראה בפועל להסמכת המורים, חינוך יסודי, תשס"ט

תאימות מלאה	תאימות חלקית	אין תאימות	
64.2%	18.5%	17.3%	ממלכתי יהודי
62.5%	20.1%	17.5%	ממלכתי-דתי
71.4%	13.2%	15.4%	ממלכתי-לא יהודי
65.5%	17.6%	16.9%	סה"כ

הנתונים בטבלה מעידים על פערים בהתאמה זו: ההתאמה רבה יותר במגזר הערבי ומצומצמת יותר בחינוך הממלכתי-דתי. בחינת הנתונים לפי מחוז מעידה כי במחוז הדרום שיעור המורים שלגביהם יש התאמה מלאה בין המקצוע שהוכשרו ללמד לבין המקצוע שאותו הם מלמדים בפועל הוא הגבוה ביותר (72%) ואילו במחוז ירושלים שיעור זה הוא הנמוך ביותר (57.2%). במחוז המרכז כ-20% מן המורים מלמדים מקצועות שלא הוכשרו כלל ללמדם ואילו במחוז הדרום שיעור זה עומד על 11.3%.²⁴

לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת העביר משרד החינוך נתונים לגבי מספר המורים המלמדים מקצועות נבחרים במגזרים ובשלבי החינוך השונים ומספר המורים שהוכשרו ללמד מקצועות אלה באותם מגזרים ושלבי חינוך בשנת הלימודים תשע"ב. עיבוד הנתונים מעיד כי במקצוע אנגלית רוב גדול של המורים הוסמכו ללמד את המקצוע שאותו הם מלמדים, במתמטיקה בחינוך העל-יסודי שיעור גבוה של מורים הוכשרו להוראת המקצוע ואילו בחינוך היסודי שיעור המורים שהוכשרו להוראת המקצוע נמוך יותר, במיוחד בחינוך העברי. במקצועות אחרים שנבדקו, עברית ולשון, גיאוגרפיה, היסטוריה ואזרחות, שיעור המורים שהוסמכו ללמד את המקצוע מתוך המורים המלמדים אותו נמוך יותר. שיעור המורים המוכשרים ללמד את המקצועות שאותם הם מלמדים בפועל גבוה ביותר במגזר הערבי ונמוך ביותר בחינוך החרדי בכל המקצועות ושלבי החינוך.

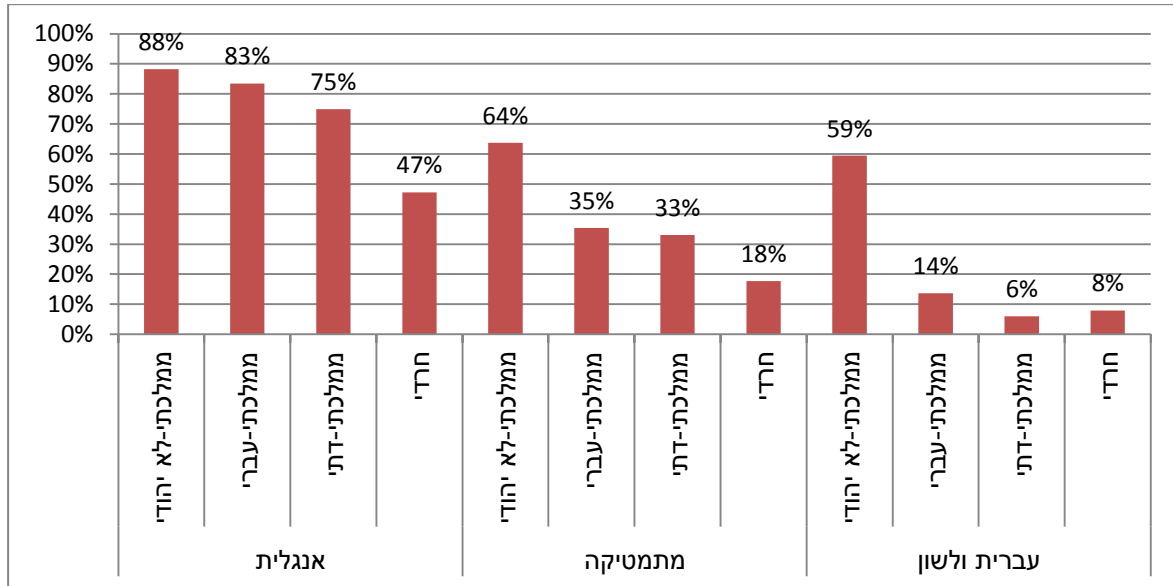
יודגש כי בנתונים אלה אין אפשרות להבחין בין המקצוע שאותו הוסמכו המורים ללמד במהלך לימודי ההוראה לבין התואר האקדמי של המורה. כמו כן הנתונים אינם מתייחסים למורים המלמדים מקצועות הדומים לאלה שאותם הם הוכשרו ללמד (לדוגמא: מורה שהוכשר כמורה לפיזיקה המלמד מתמטיקה,

²⁴ משרד החינוך, בקרת התקן בחינוך היסודי ובחיטבות הביניים תשס"ט – דוח סיכום הבקרה, טבת תש"ע, דצמבר 2009.

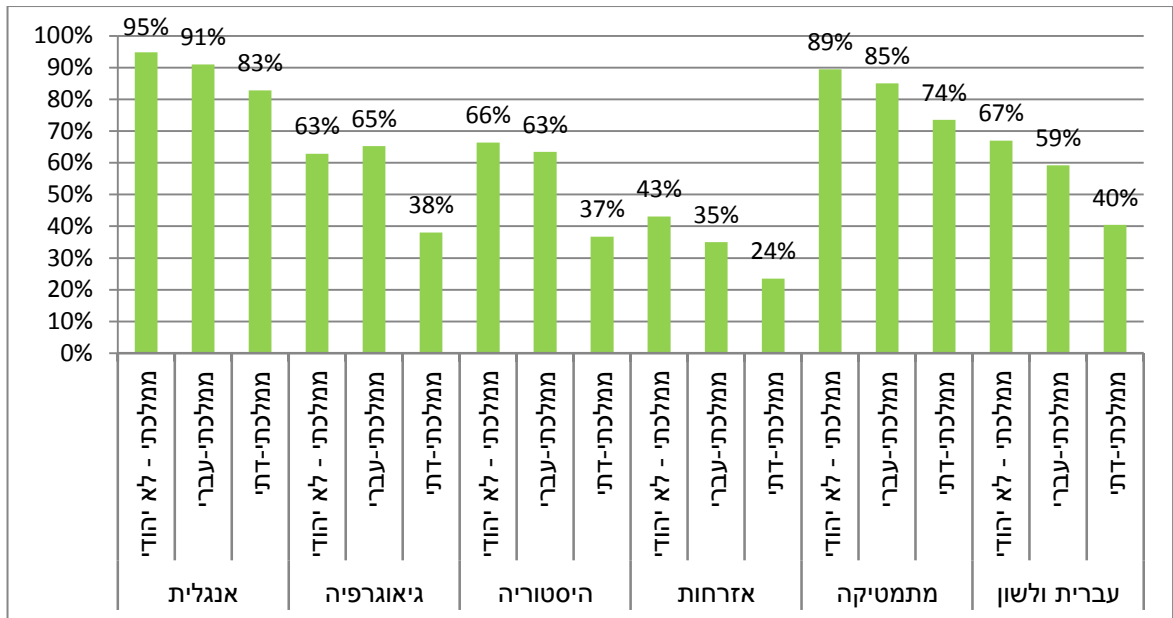
מורה לספרות המלמד עברית וכדו). כן נציין כי יש פער בין עיבוד משרד החינוך לבין נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כפי שהוצגו לעיל.

בתרשימים הבאים יוצגו נתוני משרד החינוך לגבי שיעור המורים המוכשרים ללמד את המקצועות מתוך המורים המלמדים בשלבי החינוך ובמקצועות השונים.²⁵

שיעור המורים המוכשרים מתוך המורים המלמדים לפי מקצועות ומגזר, חינוך יסודי

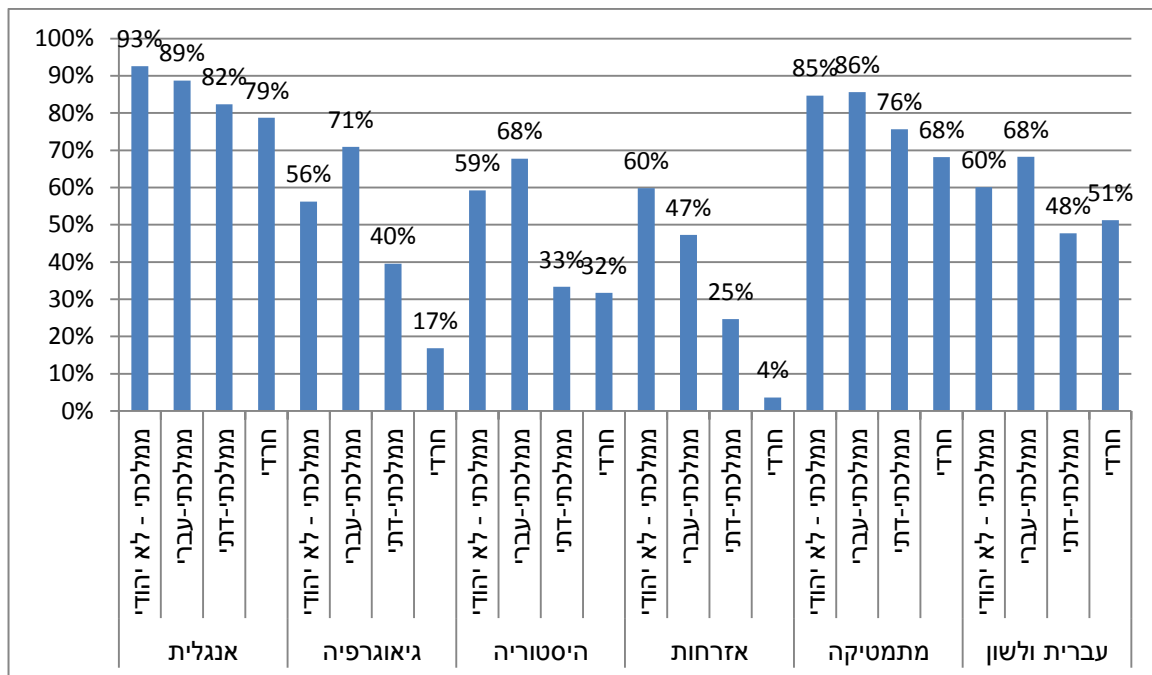

שיעור המורים המוכשרים מתוך המורים המלמדים לפי מקצועות ומגזר, חטיבת ביניים

²⁵ יגאל דוכן, מינהל תקשוב מערכות מידע, משרד החינוך, התאמה בין תחום ההכשרה לתחום הלימודים בפועל של מורים, מכתב, 5 בנובמבר 2012. לצורך עיבוד הנתונים הנחנו כי כל המורים שהוכשרו ללמד מקצוע מסויים מלמדים אותו בפועל. מורים שמלמדים יותר ממקצוע אחד או ביותר משלב חינוך, מגזר או סוג פיקוח אחד נמנו יותר מפעם אחת.

שיעור המורים המוכשרים מתוך המורים המלמדים לפי מקצועות ומגזר, חטיבה עליונה

בעיבוד משרד החינוך לשנת תשע"ב שהוצג לעיל מובאים נתונים על שיעור התאמה של מורים להוראת המקצוע גבוה יותר במרבית המקצועות משיעור התאמה זה על פי נתונים שנאספו בשנות הלימודים תשס"ה ותשס"ו בחינוך היסודי ובחטיבות הביניים. במרבית המקרים ניתן להבחין בפער למרות שאין בידינו נתונים קודמים בחלוקה לפי מגזרים. לדוגמא²⁶:

- **בחינוך היסודי** - בשנת הלימודים תשס"ה 44% מן המורים לאנגלית היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע, לעומת 75% עד 88% מן המורים בשנת תשע"ב. עם זאת בשנת תשס"ה כ-42% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע בעוד בשנת תשע"ב ל-33% מן המורים בחינוך הממלכתי-דתי עד ל-63% מן המורים בחינוך הלא-יהודי הייתה הכשרה מסוג זה.

- **בחטיבות הביניים** בשנת הלימודים תשס"ו 55% מן המורים לאנגלית היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע לעומת 83% עד 95% מן המורים בשנת תשע"ב. 18% מן המורים למתמטיקה היו בעלי הכשרה להוראת המקצוע לעומת 74% עד 89% מן המורים בשנת הלימודים תשע"ב. בקרב המורים להיסטוריה בשנת תשס"ה היו בעלי הכשרה להוראה במקצוע כ-15% מן המורים לעומת 37% עד 66% מן המורים בתשע"ב.

נתונים נוספים בעניין זה אפשר למצוא במחקר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שהוזכר לעיל, העוסק בהתאמה של מורים למתמטיקה ולאנגלית להוראת המקצוע בשנת תש"ע. על-פי נתוני המחקר, ל-34% מן המורים למתמטיקה בחינוך היסודי, 74% מן המורים למתמטיקה בחטיבות-הביניים ו-69% מן המורים למתמטיקה בחטיבות העליונות יש תעודת הוראה או רשיון הוראה במתמטיקה. ל-73% מן המורים לאנגלית בחינוך היסודי, 86% מן המורים לאנגלית בחטיבות-הביניים ו-76% מן המורים לאנגלית בחטיבות העליונות יש תעודת הוראה או רשיון להוראת אנגלית. בחינוך הממלכתי-דתי שיעור

²⁶ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר כוחות הוראה בחטיבות הביניים (תשס"ה/2004/5); סקר כוחות הוראה בחינוך היסודי (תשס"ו/2005/6), נתקבלו באמצעות דוד מעגן, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דוא"ל, 22 בפברואר 2012.

המורים לאנגלית ולמתמטיקה שיש להם תעודת הוראה או רשיון הוראה במקצוע נמוך מזה שבחינוך הממלכתי, בשני המקצועות. בחינוך הערבי שיעור המורים למתמטיקה שלהם תעודת הוראה או רשיון להוראת המקצוע גבוה יותר מאשר בחינוך העברי בכל שלבי החינוך, אך שיעור המורים לאנגלית בעלי תעודת הוראה או רשיון להוראת המקצוע נמוך יותר מאשר בחינוך העברי.²⁷

4. פעילות משרד החינוך להגדלת שיעור המורים בעלי הכשרה להוראת המקצועות שאותם המלמדים

משרד החינוך מסר בתשובתו בעניין זה כי הוא נוקט כיום במדיניות שמטרתה להבטיח שמורים ילמדו מקצועות אליהם הוכשרו. במסגרת מדיניות זאת פירטו נציגי המשרד כמה פעולות שהמשרד מבצע ובהן:

1. קביעת נהלים והוראות שמונעים שיבוץ מורים חדשים שאינם עומדים בדרישות ההסמכה להוראת המקצוע בשכבת הגיל. פירוט הנהלים בסעיף 2 לעיל.

2. השלמת הכשרה למורים קבועים במערכת, המלמדים מקצועות שלא הוכשרו ללמד אותם. הכשרה זו כוללת בדרך כלל הרחבת לימודים במקצוע שאותו הם מלמדים, לימודי דידקטיקה של הוראה המקצוע והכרות עם התכנים הכלולים בתוכניות הלימודים בשלבי החינוך שבו הם מלמדים. התוכנית היא בהיקף של 24-30 שעות שבועיות וחלק מן הלומדים בה פטורים משכר לימוד. בשנים האחרונות הפעיל המשרד תוכניות מסוג זה המיועדות למורים בפועל למדעים ולמתמטיקה בבתי הספר היסודיים, למורים ליהדות בחטיבות הביניים ולמורים לבולוגיה בחטיבות הביניים לשם הכשרתם להוראת פיזיקה. המשרד לא מסר מידע על מספר המורים שהוכשרו באמצעות תכניות אלה.

3. הכשרה של אקדמאים להוראה בתחום הדעת בו הוענק להם התואר או בתחום דעת קרוב והכשרת סטודנטים לתואר ראשון ושני ולתעודת הוראה בתחום דעת ובשלב חינוך מסויים. משרד החינוך מעניק הלוואות מועדפות לסטודנטים הלומדים במסלולים שבהם קיים מחסור במורים (מדעים, מתמטיקה, אנגלית, הוראה בבית ספר יסודי ועוד) ומעודד סטודנטים העומדים בקריטריונים מסויימים לפנות לתכניות אלה על-ידי הענקת פטור משכר לימוד ומענק בגובה של 5,000 ₪ לשנה. בחלק מן התוכניות הייחודיות להכשרת אקדמאים להוראה, נחתם חוזה אישי עם הלומד, לפיו מתחייב המורה לעבודה במערכת במשך שלוש שנים לפחות. בתמורה מקבל המורה בתכנית מענק לכיסוי שכר לימוד, מענק קיום ותוספת שכר במהלך 3 השנים הראשונות לעבודתו. בין השאר, פועלות או פעלו בשנים האחרונות תכניות להכשרת אקדמאים ועולים אקדמאים להוראת אנגלית, תכניות להכשרת אקדמאים להוראת מתמטיקה ומדעים, תוכניות להכשרת מהנדסים להוראת מקצועות ההנדסה, תכנית להכשרת גננות, תכנית להכשרת סטודנטים להוראת מקרא ויהדות, תכנית להכשרת סטודנטית להוראת אנגלית ומדעים ותכנית להכשרת סטודנטים להוראת מקצועות הליבה. משרד החינוך לא מסר מידע על מספר האקדמאים ופרחי ההוראה שלומדים בתכניות אלה או סיימו אותן.²⁸

²⁷ דוד מעגן, ראש תחום חינוך גבוה וכוחות הוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מכתב לגב' דגנית שי, סגנית מנהל אגף א' לביקורת משרדי הממשלה, משרד מבקר המדינה, 4 ביולי 2011.

²⁸ נח גרינפלד, מנהל אגף א' הכשרת עובדי הוראה, משרד החינוך, התאמה בין תחום ההכשרה לתחום הלימודים בפועל של מורים, מכתב, 5 בנובמבר 2012.